

RESSENYES

TURULL, RAMON. *Petit àlbum de Cervera*. Fotos: Gómez Grau, Batlle, Gendre, Porredon, Caus, F. Domènech, J. Granell, Pep Oriol, X. Santesmasses i I. Montraveta. Dibuix: Magí Puig. Cervera, Col.lecció Biblioteca de Cervera i la Segarra. Sèrie Nova, 16, 1997; 75 pàg.

Ramon Turull, editor de temes cerverins per antonomàsia, ha dedicat el volum 16 de la Sèrie Nova de la Col.lecció Biblioteca de Cervera i la Segarra a un recorregut per Cervera.

Aquesta guia de Cervera va més enllà dels desplegable turístics i informatius que s'ofereixen al visitant o viatger ocasional per acompanyar la seva visita a la ciutat. Es podria equiparar amb la guia realitzada per Ferran Razquin l'any 1935 (Fernando Razquin Fabregat. *Cervera*. Barcelona: Librería Francisco Puig, 1935. 40 pàg. , 24 cm. Colección Biblioteca de Turismo de la Sociedad de Atracción de Forasteros de Barcelona, 33) i amb la visita turística realitzada per Agustí Duran i Sanpere l'any 1965 (Agustí Duran i Sanpere. "Visita Turística". A *Llibre de Cervera*. Tàrraga: Camps Calmet, 1972 pàg. 1-16).

Petit àlbum... és una guia orientativa i informativa que amb breus descripcions i pinzellades certeres ens permet adquirir o recordar els coneixements bàsics per situar-nos físicament i històricament dins el nucli de la ciutat i el seu entorn. Amb

un format de butxaca, estructurat en 17 breus capítols i amb un total de 75 pàgines que alternen a parts iguals el text i la imatge, descriu llocs, monuments, edificis, obres d'art i celebracions, amb un text mesurat, concís i de gran rigor informatiu i amb un estil amè i amable i en moltes ocasions poètic

La introducció, *A qui va destinat aquest llibre*, defineix la intenció del llibre: recordar i informar tant als visitants ocasionals com als cerverins. Des de *La Pérgola* descriu el paisatge característic de la Segarra i situa geogràficament la Segarra. L'apartat més ampli el dedica a *La Universitat* amb dades sobre la construcció, estudis impartits, usos posteriors que s'han adjudicat a l'edifici, relació de noms d'alumnes que esdevingueren personatges de renom i una relació d'entitats i organismes ubicats actualment dins l'edifici. Una menció al *Curs Internacional de Música* en destaca la rellevància dins el món musical.

La descripció del *Sant Crist de Sant Antoni* s'acompanya d'una poesia d'Emili Rabell i del resum de la llegenda de la creació d'aquesta imatge. *El Monument a la Generalitat* situa cronològicament la convocatòria de les Corts Catalanes i la construcció de les muralles. El capítol del *Carreró de les Bruixes* revela el creixement medieval de Cervera i l'origen del nom donat a aquest carrer. De la *Plaça Major* destaca el campanar i les seves campanes,

l'edifici de la Paeria, les mènsules i usos anteriors i actuals de la plaça Major. Ens endinsem a *Santa Maria* on destaca l'altar del Santíssim Misteri i el sepulcre de Berenguer de Castelltort. El mirador de la *Plaça del Fossar* permet contemplar la vall d'Ondara. El pas pel *Carrer Sabater* conduïx al carrer Major, on destaca l'*Auditori-Residència Mare Janer* i la *Casa Duran i Sanpere*. Dins del nucli de Cervera destaca també l'edifici de *L'Hospital Residència Berenguer de Castelltort*.

Fora del nucli antic dos edificis singulars: l'esglesia romànica de *Sant Pere el Gros* i l'edifici modernista del *Sindicat Agrícola*. De tots aquest edificis trobem el resum històric i usos actuals

Petit àlbum de Cervera es completa amb la ressenya de *Cinc celebracions cerverines* destaca-les: les Completes, la Passió, la Fira de Sant Isidre, l'Akelarre i la Festa Major. Unes consideracions personals de l'autor sobre el seu concepte de ciutat son el colofó del llibre.

Tres informacions pràctiques arrodoneixen el llibre: la relació de quatre títols que l'autor proposa al visitant que vulgui ampliar la seva informació sobre la ciutat. Un plànol esquemàtic de situació dels monuments descrits i dos telèfons d'interès.

Petit àlbum de Cervera és una guia de lectura agradable i fluida que ha conservat en el seu contingut (exteriorment ha variat el disseny) i

l'objectiu de la col·lecció: fer assequibles publicacions que divulguin el coneixement de la ciutat.

ÀGATA ALEGRE BATLLE

GARGANTÉ, MARIA; OLIVA, JORDI; ROS, JOSEP, *Inventari del Patrimoni Arqueològic, Arquitectònic i Artístic de la Segarra. Volum I: Municipi de Sanaüja*. Hostafrancs, Fundació Jordi Cases i Llebot, 1998; 138 pàg.

La publicació fa alguns mesos de l'inventari del patrimoni de Sanaüja és la primera mostra visible i excel·lentment resolta i editada d'un projecte ambiciós i encomiable promogut per la Fundació Jordi Cases i Llebot: el d'inventariar tot el patrimoni arqueològic, arquitectònic i artístic de la Segarra. El treball rigorós i l'edició acurada mereixen l'elogi i l'anàlisi que mirarem d'enfilar tot seguit. Abans, però, remarcarem també la sorpresa que l'obra pot despertar. I això perquè el fet que ara Sanaüja compti amb una revisió del seu patrimoni d'una solidesa i una envergadura que ja voldrien per a elles tantes i tantes poblacions catalanes, petites, mitjanes i grans -encloses capitals de comarca i fins gosaria dir que de província-, ens suscita satisfacció però també algun interrogant. Sanaüja ni té cap

entrada pròpia al *Catàleg de Monuments i Conjunts Històrico-Artístics de Catalunya* (Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1990), cosa que demostra que no conté cap Bé Cultural d'Interès Nacional declarat (si descomptem l'esment del seu castell en l'extensa llista de castells genèricament protegits per un decret de 1949 i la inclusió de la seva església parroquial en la nómina de monuments incoats, en el seu cas des del 1980), ni tampoc no figura en la molt més detallada, tot i que per força sintètica, guia titulada *Això és Catalunya* (Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1993). I malgrat aquestes absències, Sanaüja és capaç d'oferir prou material d'entitat com per bastir un estudi com el que ara ens ocupa, tot i no comptar ni amb monuments romànics (i que em perdoni l'església de Sant Romà, trista ruïna sense estil) ni amb edificis modernistes (al marge de la modestíssima Ca la Senyoreta), els dos episodis creatius que a Catalunya focalitzen fins a la náusea l'interès de propis i estranys. I que Sanaüja hagi assolit aquest rang és, sens dubte, un motiu de reflexió. I no penso tant en la possibilitat de criticar o esmenar les dues obres de referència citades - ambdues útils i coherents en la seva amplitud que és sempre, en obres generals d'aquest tipus, opinable i esmenable-, com en la necessitat de constatar i aplaudir una visió del patrimoni com la que ara se'ns proposa, graduable a les perspectives

i expectatives de tot grup humà, que genera en el seu arrelament al territori al llarg del pas del temps uns elements estables d'autoidentificació. Així, inventariar el patrimoni no és simplement triar cireretes singulars, espectaculars i exportables un cop aïllades, sinó un esforç per a explicar el conjunt a través dels seus episodis més remarcables, amb el convenciment que el coneixement i la conservació d'aquest patrimoni és un fet essencial en la preservació d'una identitat diferenciada.

Potser aquest plantejament no s'adigui en el mateix grau a tota mena d'entorns; però el cert és que la seva aplicació pràctica al cas de Sanaüja resulta, com es pot comprovar en aquesta obra, completament reeixit i exemplar en molts sentits. La voluntat d'explicar el municipi segarrenç com a "microcosmos" amb una història que va dels assentaments preromans fins al segle XX es va fent palesa al llarg de la lectura, tot i haver de salvar l'inconvenient de l'esquema taxonòmic preestablert, que imposa un ritme sincopat inevitable en tot inventari, com a suma d'episodis aparentment aïllats, que, amb el títol de "Catàleg del Patrimoni" constitueixen el gruix de l'obra. El trobem rere un pròleg de prestigi, una presentació del projecte feta pel president de la Fundació Jordi Cases i Llebot i una introducció dels autors amb exposició de la metodologia i la síntesi dels resultats, l'únic lloc on, a manera de preàmbul, ens ofereixen la

visió del conjunt que matisa la fragmentació comentada. El catàleg es divideix en set parts, que hom hauria pogut agrupar en seccions però que se'ns ofereixen com a entitats del mateix rang, evitant jerarquitzacions enutjoses. La primera s'ocupa dels *Nuclis urbans*, limitats al poble de Sanaüja, cap de municipi, i al petit nucli de Puig-arner, i ofereix marge també per a l'exposició global de l'evolució física dels àmbis construïts. La segona es dedica a l'*Arqueologia*, amb jaciments i vestigis d'entitat molt diversa. Les tres següents són les que s'ocupen de l'arquitectura, l'apartat de més envergadura i que, amb criteris tipològics, ha estat dividida en *Arquitectura civil* -començant pels elements militars seguits pels edificis urbans i les masies-, *Arquitectura religiosa* i *Arquitectura popular*. Finalment, les dues darreres parts són dedicades al que en diríem béns mobles, dels quals només s'ha cregut oportú significar els relatius a *Escultura*, amb un esment molt particularitzat de la singular col·lecció d'esteles discoidals, i a *Orfebreria religiosa*, tota ella ara al Museu Diocesà d'Urgell, a la Seu.

D'aquesta manera, des de l'enfocament macroscòpic de l'anàlisi del nucli urbà s'arriba a l'objecte menut que, com el portabugies d'argent, és explicat gairebé amb microscopi. Pel camí hem passat per calçades romanes, ponts medievals, cases i casalots de mides i èpoques diverses, masos,

capelles, cabanes i marges; sense oblidar el Castell i l'església de Santa Maria, les dues úniques *cireretes* tingudes en compte des de l'òptica global del país a través de les proteccions esmentades. Moltes de les entrades puntuals "amaguen", a més, explicacions que les depassen, ja que aporten àmplies explicacions històriques dins l'apartat *Context històric* que algunes d'elles incorporen, o al·lusions a més d'un exemple en algunes fitxes col·lectives relatives a elements dispersos, com les que s'ocupen des de masies, elements arquitectònics o de portals adovellats fins a cabanes de volta o a parets de marge. Entre els estudis puntuals i els diferents procediments de globalitzar coneixements, l'obra s'erigeix, més enllà de la forma d'inventari, en un veritable recorregut per la història de Sanaüja, a través d'esdeveniments, de personatges i, sobretot, d'obres conservades, però també les desaparegudes, ja que no s'obliden les peces perdudes modernament, com els retaules de l'església o la Mare de Déu del Castell, cremats el 1936. Probablement per aquest caràcter històric del conjunt no hauria estat descabellat que el criteri cronològic hagués estat determinant en l'ordenació de tot el material, superant l'estreta cotilla tipològica i aproximant així elements distints però aproximadament contemporanis. En aquest sentit, si de recórrer tota la història de la vila es tractava, potser haurien pogut incorporar-se a

l'inventari més mostres d'arquitectura del s. XX. L'obra camufla al parlar del pont un esment a l'escorxador i als safarejos, que no compten amb entrada pròpia, i s'obvia del tot l'arquitectura contemporània. Si més no l'escola, que ha merescut ésser recollida en una publicació recent sobre arquitectura contemporània en terres de Lleida. Però el cert és que infiltrar-se a través d'una obra amb perspectiva històrica en les misèries de l'activitat constructiva d'avui pot suscitar controvèrsies i constatacions més adequades per al treball del crític que per al de l'historiador.

Sense que sapiguem assenyalar altra mancança que aquest terreny obvia, el cert és que, ordenats d'una o altra manera, cap dels elements enclosos en el treball, sigui quina sigui la seva entitat, no havia estat estudiat amb el grau d'aprofundiment d'ara, i en aquest sentit cal insistir que som davant d'un treball no només de divulgació -que ho és i de gran volada- sinó també -i anava a dir sobretot, però potser això sigui només un punt de vista- de recerca científica i seriosa que quan cal, vacil·la a fer propostes, que exposa les seves fonts fitxa per fitxa, i no vol estalviar dades, fins i tot les que, potser, puguin semblar tedioses al lector no especialitzat. Així, per exemple, les dimensions exactes d'alguns edificis o les amplades de les façanes podrien ser una dada innecessària, a l'igual que la distància de cada element respecte de Cervera, que algú potser

creurà símptoma de centralisme local però que, sens dubte, deu trobar explicació en les característiques globals d'un projecte amb abast comarcal. L'existència d'una base de dades on es recullen aquestes informacions i que és prèvia o paral·lela a la publicació explica aquestes i algunes altres característiques del llibre. Al meu parer, en aquest es fa massa visible l'encarcarament a què obliga la sistematització informàtica, i la majoria de les dades dels encapçalaments de les fitxes, encloses les icones, són, per al meu gust, innecessàries o massa esquemàtiques. També m'hauria agradat més que s'hagués recorregut a un dels procediments habituals en catàlegs i inventaris d'abreujament dels esments bibliogràfics, enlloc de citar cada cop *in extenso* un nombre necessàriament limitat de títols. Però aquestes observacions, que en res enterboleixen la qualitat del treball, són, sobretot, una qüestió de gustos.

Ho serien menys altres retrets que hom podria fer als autors, però que estic gairebé segur que són mancances que els dolen a ells més que a ningú. D'una banda, el "façanisme" en els estudis de les edificacions privades, limitats a l'anàlisi d'unes façanes que donen una imatge molt parcial de la realitat constructiva d'una arquitectura sorgida sovint de l'addició d'etapes successives, les més antigues de les quals -i sovint les més notables- no són sempre visibles des del carrer. El problema

d'interpretar el conjunt únicament a partir d'un mur no només l'han patit els autors d'aquest estudi sinó la majoria dels que hem hagut de fer feines semblants i que, com ells, hem topat bé amb la inaccessibilitat dels interiors privats, bé amb la complexitat d'estructures que requerien aixecaments i anàlisis que depassen els objectius fixats. La segona mancança greu és l'absència de plànols, no ja d'aquests edificis puntuals, que en la majoria dels casos són inexistents, sinó de parcel·lars que ens mostrin les seves dimensions, forma i col·locació, i que, a més i sobretot, ens ofereixin la possibilitat de veure i entendre en conjunt l'estructura urbana i la distribució damunt d'ella dels elements seleccionats. També en aquest cas m'afanyo a imaginar l'excusa dels autors, que no deuen haver pogut disposar d'unes planimetries adequades que en cap cas els corresponia a ells de confeccionar. La migradesa de les infraestructures tècniques que, al menys en el terreny urbanístic, pateixen molts municipis catalans, deu tenir alguna cosa a veure amb el fet que ara, en la publicació, ens manqui aquest desitjable parcel·lari del nucli i el terme de Sanaüja.

La voluntat d'analitzar i explicar un variat patrimoni té, com dèiem, un vessant divulgador i una sòlida component científica. Té, però, a més, un tombant reivindicatiu, potser no tan evident però del tot inqüestiona-

ble. Fa algunes dècades el sol fet de redactar inventaris i catàlegs del patrimoni era ja de per si un mecanisme per a protegir-lo d'una devastació que les autoritats d'aleshores no tenien gaire interès a evitar. Ara, quan les flamarades reivindicatives són ben apaivagades i semblen ja innecessàries a molts, estudis i publicacions d'aquest tipus, encara que revestits d'un to més pacífic i d'una profunditat menys conjuntural, no farien mal fet de mantenir un toc d'atenció sobre les mancances i les incongruències en la conservació del patrimoni que analitzen, sigui de la mena que sigui. Tampoc aquest aspecte manca en aquesta obra, encara que administrat amb una subtileza exquisida. Vegeu sinó la manera com es pica a l'ull al lector quan, inventariant l'orfebreria de Sanaüja, no només es repeteix en cada una de les set fitxes que la peça està dipositada al Museu Diocesà d'Urgell, sinó que les set vegades se'ns constata que "actualment no està exposada al públic"; enlloc no es parla d'expoli però tothom que ho vulgui pot entendre la inutilitat de l'exili de les peces, malgrat els motius de seguretat al·legables probablement amb raó. Més explícit, tot i que sempre breu i discret, és el reclam d'un canvi de situació de la col·lecció d'esteles discoïdals, encloent una proposta de traslladar-les a l'església per preservar-les de la intempèrie, o el suggeriment sobre l'oportunitat d'una declaració monumental per als

marges segarrencs, a la manera dels mallorquins. L'escassa aparició de l'apartat relatiu a la *Protecció existent*, limitada al castell i la parròquia, és un altre recurs callat per a assenyalar la desprotecció de gairebé tot el patrimoni arquitectònic de Sanaüja i constatar l'absència de qualsevol mena de protecció patrimonial de rang municipal.

Les observacions sobre el mal estat de l'entorn del pont, sobre la conservació de cal Toralla o sobre l'abandonament de la coberta del Santuari de la Mare de Déu del Pla són mostres clares dels necessaris, tot i que discrets, tocs d'atenció a què abans em referia. De fet, la discreció és molt més gran respecte no a què caldria fer sinó sobre el que ja s'ha fet malament en el terreny de les restauracions arquitectòniques, un aspecte que només la passejada per Sanaüja revela amb alguna claredat. Però aquest no és el problema d'aquesta o aquella casa, sinó la qüestió de fons que ens retorna al tema de partida: la necessitat de fer entendre el patrimoni com un tot, una qüestió d'entorn i no de cireretes.

Com tantes altres poblacions grans o petites de la Catalunya interior, allunyades dels reclams turístics muntanyencs o costaners, Sanaüja es debat entre una ruralia caduca i inert, més o menys pintoresca però abocada a l'abandonament i la ruïna, i una voluntat de reactivació econòmica i social que no vol cap mena de trava a una modernització empresa a través

de l'enderroc sistemàtic o la mistificació dels vestigis del passat. La disjuntiva, tot i ser ben real i visible en els seus dos extrems lamentables, és falsa: el camí que cerca la reconstrucció i la renovació sense malbaratar un patrimoni, el cultural, tan real i reactivable com ho puguin ser els recursos econòmics o naturals, és un camí practicable, com ho proven tants exemples a Catalunya -volteu per l'Empordà o la Garrotxa- o, només creuant la frontera, els hàbits consolidats en la ruralia francesa. No es tracta de copiar a ningú sinó d'aprendre a copsar les possibilitats que cara al present i al futur ofereixen conjunts únics que, com Sanaüja, mereixen estudis com el que ara comentem. Treballs com aquest poden tenir, a més d'altres objectius ben legítims, un paper essencial en el desvetllament de la consciència col·lectiva sobre l'interès i l'abast d'aquest capital cultural que estructura, d'altra banda, la identitat diferenciada de cada indret. No es tracta, doncs, només d'un patrimoni per contemplar amb admiració o melangia sinó que és també l'únic punt de partida per a la construcció d'un futur crític i conscient que no passa per l'amnèsia o el suïcidi autodestructius: qui perd els orígens perd l'identitat. Si més no la col·lectiva.

PERE BESERAM

DIVERSOS AUTORS, *La Universitat de Cervera, ahir i avui* (Catàleg de l'exposició 25 anys de la UNED, a Cervera 1973-1998). Cervera, UNED Centre Associat de Cervera, 1998.

La celebració dels 25 anys de la UNED a Cervera va fer possible tot un esforç d'aproximació a una de les institucions cabdals per entendre la vida, la història i la pròpia contemporaneïtat de la ciutat de Cervera. Aquesta tasca que fou empresa des de perspectives força àmplies (conferències, exposició, publicacions especials, representacions teatrals, etc.), mostra un dels resultats més acurats en la realització del catàleg de l'exposició.

Situem, per davant de tota reflexió, que aquesta obra presenta tots els avantatges i tots els inconvenients propis de la necessitat d'enllaçar llenguatges i tècniques de difusió cultural que en origen no tenen cap punt en comú. El catàleg, en tant que obra escrita, ens ofereix totes les possibilitats de lectura, relectura, interpretació i reinterpretació pròpies de les creacions literàries o historiogràfiques, però en si mateix no pot traslladar a les seves fulles les sensacions visuals que una exposició acostuma a provocar. Com a recordatori assoleix perfectament els seus objectius, buscar-n'hi d'altres fóra injust.

Des de la perspectiva estricta dels continguts del catàleg, l'estructura i

organització interna de l'obra resulta suficientment equilibrada. També cal dir que gran part d'aquests elements informatius poden ésser ampliat amb la lectura de la *Palestra Universitaria*, (núm. 10, Cervera, 1998), que és un altre dels esforços de celebració d'aquest aniversari. Això fa que, amb una visió àmplia i molt conscient de les diversitats de llenguatge i públic, els organitzadors del conjunt dels actes assoleixin l'objectiu fonamental: parlar de la Universitat de Cervera, atansar-la al lector del catàleg i al visitant de l'exposició i integrar-la en un batec ciutadà del qual sovint n'ha restat apartada.

En aquesta trilogia d'intencions (parlar, atansar i integrar), que des de la meua perspectiva explicaria el conjunt d'actes, el catàleg n'esdevé element essencial. Sense ésser un trajecte unidireccional o compartimentat, probablement és la idea final i més significativa d'aquesta obra.

L'objectiu de parlar-ne queda àmpliament cobert i és, no ho dubtem pas, el més aconseguit de tots. Ho fa quan ens refereix la situació universitària en la Catalunya del set-cens; manté aquesta línia a l'abordar l'època (l'impuls sobre la vida ciutadana, els ambients de reforma, la gestació del projecte, les causes de la decisió, la convivència amb d'altres institucions docents i culturals, etc); continua el camí explicant el funcionament i organització de la tasca universitària (els càrrecs, les facultats i les càtedres, el curs esco-

lar, la divulgació impresa, el control de l'alumnat, etc.); s'atura per, d'una manera extraordinària i magnífica, gaudir de la part més equilibrada argumentalment del catàleg i parlar de la significació arquitectònica de la Universitat (els projectes dels enginyers, les fases de la construcció, la participació dels artesans, els contractistes, etc.); gairebé arriba a la fi del viatge a l'abordar la decadència, els temps de foscor i de pèrdua de la seva funció vital, en els quals assoleix la categoria de calaix de sastre. Parlar de la Universitat també significa referenciar les biografies dels seus alumnes més il·lustres i recollir les opinions que la universitat ha provocat entre els historiadors, res de tot això queda fora de la visió dels autors.

La Universitat de Cervera ens és atansada per la via d'una acurada selecció del material fotogràfic o de plànols que componen el catàleg i per l'especial atenció amb la qual es van repetint els aspectes més quotidians de la seva vida. Veiem modificar-se el plànol de Cervera, coneixem els altres edificis que connectats o no amb la funció universitària donaran vida a la Cervera del segle XVIII. Se'ns comenten els horaris de classes, els dies festius, els uniformes dels estudiants, les condicions de vida en els col·legis majors i les cases particulars, la tipologia dels allotjaments i de les manutencions, les trapelleries dels estudiants, les relacions amb el municipi. Tot plegat

dóna oxigen, sang, cos a uns metres quadrats que, per a molts, només son pedres. El catàleg desperta i ressuscita la Universitat, recorda i ens permet imaginar el batibull de la vida estudiantil. La Universitat s'ha fet nostra.

La capacitat d'integrar la Universitat en la vida ciutadana és un fenomen que comparativament esdevé amb més força en els moments de pèrdua de la funció educativa que no en els anys de plenitud universitària del segle XVIII. Això és així en part perquè la Universitat és en origen un cos aliè a l'evolució històrica de Cervera. El naixement en el segle XVIII prové d'una decisió política, i allò que fa a la Universitat esdevenir cerverina és l'adaptació de la institució amb la societat. Perduda la Universitat, Cervera la farà cada cop més seva. Entre 1842 i 1887, encabirà els buits de la societat cerverina donant teulada a moltes i diverses funcions que, malgrat allunyades de l'original, la faran més vital per als cerverins. La presència claretiana marcarà els inicis d'aquest procés, l'Institut Ramon y Cajal, l'escola de les monges franceses i la Mútua Escolar els esglaons cap al retorn a la funció original. La declaració de monument histórico artístic de 1947 i la posterior restauració entre 1965 i 1975 faran possible la integració definitiva al pols de la ciutat: l'Institut Antoni Torroja permetrà l'arribada de l'ensenyament secundari i l'entrada de generacions de cerverins en les

seves aules; i, el 1973, la UNED permet el retorn efectiu de les classes universitàries a la ciutat de Cervera. El cercle s'ha tancat i el flux d'integració ha esdevingut definitiu. Aquesta dinàmica lenta, però decididament voluntariosa cap a la recuperació de la funció original, queda àmpliament comentada en el catàleg i esdevé probablement la part més entranyable per a una majoria de cerverins, que potser allunyats de la formació de caire universitari, poden trobar en els seus comentaris aquell record i l'aspecte anecdòtic que els permet veure en l'edifici un amigable company de convivència.

Si el conjunt del catàleg assoleix amb claredat els objectius primordials, tampoc defuig el repte bàsic de l'anàlisi històrica en intentar oferir diverses visions de la Universitat. Ho fa des de la perspectiva dels literats i des de la més agosarada i conflictiva mirada dels historiadors.

Precisament és en aquest últim aspecte on es recull la voluntat de ficar el dit en la ferida i a partir de les paraules d'una quinzena d'historiadors llençar-se pel camí del judici històric.

Valorar i interpretar mai és fàcil. Fer-ho, en aquest tema, des de la catalanitat dels autors seleccionats i des de la cerverinitat dels impulsors del catàleg, és afegir-hi un punt de valentia. La suma d'aquests esforços permet identificar els fantasmes de la història, però no ens deixa espantarlos del tot. Donem-hi, doncs, una

petita empena.

En aquest ventall d'opinions historiogràfiques es poden distingir una varietat de substrats d'anàlisi: 1) la valoració irrefutablement negativa; 2) els comentaris al voltant de la significació científica i posterior influència cultural; 3) la recerca explicativa en els models d'estat i en els motius de l'estat; 4) finalment, un petit debat intern entre els historiadors cerverins.

La valoració negativa que ens és oferida ve lligada amb una mena de metàfora geogràfica en la qual l'aridesa intel·lectual de la institució universitària i la climatològica de Cervera formarien una simbiosi perfecta que s'acabaria completant amb les deficiències estructurals de la vila. Bofarull i Broca (1878), Antoni Aulestia (1889) i Guillem M. de Broca (1916) son expressió clara d'aquesta idea. Plantejar-se les coses des d'aquesta perspectiva implica: primer, amagar que la qualitat docent és una qüestió del marc intel·lectual genèric en la Catalunya de principis del segle XVIII i gens imputable a la ciutat que rep la Universitat; segon, ignorar que en els motius impulsors de la nova Universitat resulta costós trobar-hi motius intel·lectuals, científics o acadèmics; finalment, la Universitat com a institució acadèmica és un cos absolutament aliè a l'evolució històrica de la ciutat i no podem carregar sobre aquesta les mancances intel·lectuals. Fer-ho així seria confondre el text amb el context.

Rubió i Borràs (1915) entronca la valoració científica de la Universitat de Cervera amb les arrels de la Renaixença i, en aquest sentit, avança tota una línia interpretativa que, defugint el debat sobre l'origen i la catalanitat del centre, situa l'anàlisi en les aportacions científiques i les influències culturals. Aquesta trajectòria serà continuada per Ferran Soldevila (1938) al recordar com aquella empremta resulta cabdal per haver «format figures glorioses de la nostra ciència, algunes de les quals seran veritables capdavanteres de la Universitat de Barcelona restaurada»; Miquel Batllori (1981) ha recordat sovint com a l'estat espanyol «la cultura de la il·lustració» és extra-universitària i tardana, fet que l'allunyaria de la influència cerverina o la situaria en els pitjors moments de la Universitat després de l'expulsió dels jesuïtes. En aquesta darrera decisió política podríem cercar un dels motius estranys a la pròpia institució que conformen una de les pautes de la valoració històrica oferida per Daniel Rubio (1998).

El judici sobre els motius de l'estat s'apuntala en allò que «fou simplement, un acte administratiu escrupolosament raonat» segons Razquin (1966), i «en un projecte racionalitzador de l'estructura universitària del Principat» en la visió de Joaquim Prats (1993). Per nosaltres, els motius de la monarquia són més ambiciosos que els expressats, entronquen amb la derrota catalana de 1714 i amb la

dinàmica de l'estat borbònic en el decurs del segle XVIII.

Acceptem, per un moment, que la monarquia borbònica tingués el 1702 un model de renovació de l'estat per superar la crisi de l'Espanya dels Àustries i alhora les tradicionals dificultats de relació amb el Principat. Resulta indiscutible que la revolta i posterior derrota catalana faran possible aplicar aquest projecte sota «manu militari», sense necessitat de dialogar i, com a mínim, en tres direccions: econòmicament, superant les deficiències d'hisenda amb l'aplicació del cadastre; culturalment, arrabassant la incoherència i conflictivitat universitària amb la creació d'un centre únic; políticament, buidant de significació la Generalitat de Catalunya i transformant la vida política municipal. Valgui que són reformes, però no oblidem que només són possibles des de la repressió de postguerra. Catalunya serà, en aquest sentit, el ratolí de laboratori de les transformacions d'una nova monarquia que mai tindrà capacitat per aplicar-les en el conjunt de l'estat. El sistema impositiu de l'estat espanyol serà impossible de renovar pels Borbons i les transformacions universitàries sempre xocaran frontalment amb l'excessiva influència eclesiàstica.

En el seu origen i en la seva trajectòria històrica la Universitat és el resultat de moltes i diverses oposicions: 1) les pròpies d'una guerra civil (la visió dels perdedors,

l'afany de càstig del guanyador); 2) la posició en una cruïlla de definició d'estat (entre els inicis de l'estat absolutista espanyol del segle XVIII, en el seu origen, i els inicis de la crisi de l'Antic Règim, en el seu final); 3) les lluites eclesiàstiques per dominar l'ensenyament (els jesuïtes contra els dominics, l'estat regalista contra l'autèntica influència eclesiàstica); 4) allò que en d'altres temes Pierre Vilar ha definit com l'oposició mar-muntanya, es manifesta aquí amb l'inici del distanciament entre Catalunya i Barcelona (la visió centralista en origen i funcions de Barcelona, sempre enfrontada amb l'habilitat política cerverina i la situació geogràfica); 5) molt avançada en el temps situa l'origen del problema de les dues espanyes (reformistes precursors del moviment il·lustrat que no acabaran de concretar els projectes i conservadors emparats en un Consell de Castella i una influència eclesiàstica capaç de frenar-ho tot).

Pel que fa al petit debat entre historiadors cerverins, sobre la majoria de nosaltres pesen les paraules del mestre Duran i Sanpere (1972) en el sentit que en el seu judici «la Universitat de Cervera ha estat més sovint combatuda o lloada que no pas estudiada. (...). La passió política i el prejudici històric prevalen»; en aquesta línia Llobet i Portella (1997) cerca en «les circumstàncies en què fou establerta i el context de mesures repressives», els factors que «no han ajudat a poder tenir una visió

objectiva»; però queda clar gairebé per a tothom, com ens recorda Portella i Freixes (1998), que «el fet més important que ha esdevingut a Cervera durant el segle XVIII és la creació de la Universitat». La historiografia local acusa clarament el difícil equilibri entre el mite de la recompensa cerverina, el anticatalanisme original de la seu universitària i la pròpia justificació de la ciutat.

Queda clar, per tant, que no resulta gens fàcil explicar la significació de la Universitat pels que reunim el doble vessant de cerverins i professionals de la Història. En el primer sentit, com a cerverins, recull la categoria de símbol d'un poble i senyera d'una imatge que, ben sovint, ens condiciona en la nostra relació amb la resta de catalans i, gairebé, ens obliga a demanar clemència. En el segon sentit, com a historiadors, és una mena d'eco del passat que ens demana a crits que l'expliquem i valorem amb justícia, professionalitat i eficàcia universitària, recordant, cada cop que xafem una de les seves pedres, que els pobles s'han de responsabilitzar d'allò que els seus afanys i els seus cors han construït, tot i desvinculant-nos d'allò que respon només a les ambicions o capricis dels que ens han governat.

Des de la nostra perspectiva, els historiadors locals haurien de saber alliberar-se de tota tendència a situar en el mateix esglaó interpretatiu la Universitat, la traïció botiflera i el

premi a una més que discutible fidelitat. En gran part, perquè la decisió només és imputable al cercle dominant i a la majoria de cerverins que patiren l'exili o els setges, allò del premi els deia fer somriure quan descobriren que els desmantellaven la Paeria, els enviaven corregidors militars i els feien pagar cadastre com a tots els catalans. I, sobretot, perquè la Universitat del segle XVIII és a Cervera, però no és de Cervera. La seva presència no correspon a l'evolució de la ciutat i, en aquest sentit, no és representativa ni de la voluntat, ni de l'esforç de la ciutadania. Per tant, potser fóra bo començar a no apuntar-nos directament els èxits, no gemegar pels fracassos i no defensar-la a capa i espasa perquè no és nostra fins que no deixà d'ésser Universitat.

JAUME CASTELLS I BERTRAN

COBERÓ I COBERÓ, JAUME,
Les guerres carlines a Torà i conca del Llobregós. Torà, Grup del Patrimoni Artístic i Cultural, 1986; 191 p.

No hi ha estudiós del carlisme al nostre país que no conegui l'historiador Jaume Coberó. No solament perquè és un assidu assistent a les jornades que sobre aquest tema se celebren periòdicament a Solsona, sinó, també, perquè el seu altruisme

fa que estigui sempre disposat a facilitar desinteressadament qualsevol notícia que conegui a tothom que la demani.

Incansable cercador de dades d'arxiu, especialment les que fan referència a la seva població, Jaume Coberó ha afegit a la llarga llista d'obres que té publicades un volum dedicat a l'estudi de les guerres carlines a la vila de Torà i poblacions properes. Territori que va experimentar nombroses «calamitats, penúries i privacions» durant aquell llarg període de guerres, com ens diu l'autor al pròleg del llibre, cosa que ocasionà un gran nombre de morts i ferits i abundosos danys materials.

L'obra és dividida en catorze capítols i conté diversos gravats, especialment retrats de militars. També s'hi troba un plànol que mostra les accions bèl·liques descrites al text. Hi ha, encara, una llarga llista de les persones que moriren a causa de les guerres des de l'any 1811 al 1875.

Després de donar la situació geogràfica de la conca del Llobregós i dels pobles d'aquest territori, l'autor resumeix els fets antecedents a les guerres carlines, especialment els ocorreguts durant el Trienni Constitucional. A continuació, són descrites les accions de la primera guerra carlina dins l'àmbit geogràfic estudiat. Foren especialment importants les batalles de Lloberola i Gra, en la primera de les quals morí el coronel liberal Antoni Niubó, i

l'atac que rebé la vila de Torà per part dels exèrcits carlins.

El capítol setè ens mostra la vila de Torà entre dues guerres. O sigui, entre el període comprès entre el final de la primera guerra carlina i l'inici de la segona. Foren uns anys en què la població intentà refer-se econòmicament de les pèrdues que havia patit.

Aviat, però, vingueren noves desgràcies. En efecte, l'autor, al capítol vuitè, ens descriu minuciosament l'anomenada guerra dels Matiners. Hom hi pot resseguir les accions dels dos bàndols: el caporal de mossos d'esquadra Jaume Mas, «perseguint i matant a destacats carlins del país», i Benet Tristany i el Ros d'Eroles, «capitostos carlins» que, finalment, hi trobaren la mort.

El capítol desè és dedicat a analitzar la tercera guerra carlina. Jaume Coberó aporta interessants notícies sobre la preparació de l'alçament, l'atac amb artilleria del cap carlí Rafel Tristany a Torà, el combat a Prades entre l'esmentat Rafel Tristany i el coronel liberal Maturana i, encara, abundants dades d'aquest període referides a altres poblacions, com la Seu d'Urgell.

Als últims capítols del llibre, l'autor ens parla dels carlistes més destacats de la Segarra i comarques properes, ens ofereix un reguitzell d'anècdotes relacionades amb els carlins i ens dona una relació de víctimes d'aquell llarg període.

Tot això fa que l'obra *Les guerres*

carlines a Torà i conca del Llobregós sigui una aportació molt important pel coneixement de l'evolució de les guerres carlines a les nostres comarques i que la seva lectura resulti obligada per a qualsevol estudiós de la matèria.

JOSEP M. LLOBET I PORTELLA

MASSIP I BONET, FRANCESC,
La Festa d'Elx i els misteris medievals europeus. Institut de Cultura Juan Gil-Albert. Diputació d'Alacant. Ajuntament d'Elx. 1991.
392 pàg.

Quan el passat estiu olímpic participàrem en el *VII Col·loqui de la Société Internationale pour l'Etude du Théâtre Médiéval*, celebrat a Girona i organitzat per Francesc Massip, poguérem adonar-nos que hi havia dues formes bàsiques d'aproximació al teatre de tradició medieval, la dels estudiosos «d'arxiu» i la dels revivadors de l'espectacle avui. El cas de Francesc Massip és un entroncament natural de les dues aproximacions: el seu interès bàsic, la Festa d'Elx, és un espectacle de tradició medieval que ha perviscut a Elx al llarg dels segles fins a l'actualitat, i no com a simple relíquia, sinó com a festa viscuda d'una comunitat.

La seva tesi de llicenciatura fou *Aproximació a l'estudi de l'espectacle religiós medieval: el drama assumpcionista en llengua catalana*.* En ella, si bé centrat ja en els misteris

assumpcionistes catalans, feia de primer un breu i suggestiu repàs a la història general del teatre religiós de tradició medieval produït als Països Catalans. Una de les conclusions a què arribava en aquest treball era que, constatat el fet que ens han perviscut pocs textos dramàtics i que, en canvi, les notícies de despeses en tramoia, decoració i ginyes tècnics són prou abundoses, *«cal pensar que el teatre medieval és un teatre d'escenografia, això és, que l'element primordial era la decoració escènica. Si els grans literats no produeixen textos teatrals deu ser perquè no feien cap falta, deu ser perquè en el teatre d'aquella època el text era una excusa i predominava l'escenògraf i el tramoista»* (pàg. 178).

L'obra que comentem avui és la part d'estudi de la seva tesi doctoral. L'eix bàsic continua essent el drama assumpcionista i, especialment, el misteri d'Elx, però l'emmarcament és força més ampli, puix que en el procés de comprensió d'aquest passa revista a la resta d'espectacles de tradició medieval i a fasts coneguts de l'àmbit dels Països Catalans, així com a teatre i espectacles de tot l'àmbit europeu, amb interessants aportacions d'anàlisi i síntesi que, a més d'aconseguir un estudi en profunditat del misteri elxià, comporten una colla de noves consideracions que mantenen llur interès als altres nivells d'anàlisi.

S'inicia amb un pròleg de Josep Romeu, que, a més de fer el recorregut per la ja àmplia bibliografia de l'autor i els seus muntatges teatrals, fa un repàs dels diversos capítols del llibre tot destacant-ne les aportacions.

Segueix la introducció de l'autor, on, després de revisar els principals estudis existents sobre el teatre medieval, destaca un tret poc estudiat que, en canvi, serà l'objectiu del seu treball: *«Hi ha un aspecte, però, que potser no ha estat suficientment destacat en la, com veiem, rica bibliografia nostrada: l'autèntica pràctica teatral (organització de l'espai escènic, distribució dels decorats, tramoia, efectes especials, trucs, vestuari, attrezzo, interpretació, direcció, etc.), i és en aquest sentit que provarem de posar el nostre modest gra de sorra en el camp d'estudi sobre l'espectacle medieval català»* (pàg. 14).

Dedica el primer capítol a resseguir una mica la història d'Elx a l'Edat Mitjana i inicis de l'Edat Moderna, per posar unes bases vàlides de raonament de cara al capítol segon; en aquest parla del tractament que ha tingut el tema assumpcionista a l'Europa medieval i estableix les dades més plausibles de naixença i evolució del Misteri d'Elx: una primera etapa de les darreries del XV a inicis del XVI amb fidelitat a la tradició medieval, i una segona etapa a partir de l'últim terç del cinc-cents, amb inclusió de polifonia i remodelació textual.

Al capítol tercer fa una àmplia anàlisi de l'ús de melodies del repertori litúrgic, trobadoresc o popular en els nostres textos teatrals religiosos de tradició medieval. Aquest procediment del *contrafactum*, o utilització de melodies conegudes per als textos teatrals, fou canviat excepcionalment al Misteri durant el XVI, en què la participació desigual de tres com-

positors (Antoni de Ribera, el canonge Pérez i Lluís Vic) proveí el drama d'una melodia polifònica pròpia que ja recolliran els primers manuscrits coneguts, i que romandrà invariable, tot i adequar-se en l'aspecte interpretatiu a la moda de cada època posterior.

El capítol quart s'obre amb la proposta de tipologies de l'articulació escènica medieval. La divisió principal és entre escena central (típica de la representació al centre d'una plaça, ben caracteritzada per Rey-Flaud al teatre francès), escena lineal o processional (que exemplifica amb les entrades reials i amb la processó de Corpus) i escena mixta (que privilegia l'enfront com a zona de millor visualització). Una variant d'aquesta última serà l'escena integrada, que s'articula dintre l'espai sagrat de l'església, amb el presbiteri, a l'entorn de l'altar, i el creuer com a espai privilegiat on es col·locat el cadafal; analitza llavors les dues formes bàsiques de complexitat d'aquesta escena: la pluralitat d'espais en disposició horitzontal i en disposició vertical. El capítol cinquè, complement del quart, és dedicat a aplicar els criteris tipològics precisats abans al cas del Misteri d'Elx; es tracta de l'ús de l'escena mixta integrada, amb combinació de la disposició horitzontal i la vertical. Analitza amb detall cada un dels llocs que intervenen a la representació.

El capítol sisè, sobre la maquinària aèria, consta de dues parts, la primera de descripció dels quatre tipus de ginys bàsics usats al teatre medieval (la corda fixa en pendent, fixada pels dos extrems; el llibant o maroma mòbil, accionada per un gigre, que baixa i puja

figures; la màquina esfèrica o núvol, que s'obre al baixar; la plataforma vertical i plana, simple o complexa), i la segona d'anàlisi de les diverses màquines usades al Misteri d'Elx.

El setè és dedicat a l'estudi dels efectes especials (sonors, visuals, odorífers) i als trucs escènics usats al teatre medieval, amb especial atenció als que són utilitzats encara a Elx.

El vuitè i últim tracta del vestuari (litúrgic, de tradició medieval i historicista o pseudohistoricista) i l'attrezzo, també en una doble anàlisi, general (al teatre medieval europeu, especialment el català) i particular (al Misteri d'Elx).

Clou el llibre amb un apartat de conclusions (breu), un epíleg de Gaspar Jaén, una àmplia bibliografia ordenada per temàtiques i una abundosa recollida dels diferents elements gràfics conservats -molts ja coneguts, però de publicació dispersa-.

Tot i centrar-se en el Misteri d'Elx com a espectacle nuclear, Francesc Massip recorre, doncs, un vast panorama del teatre religiós europeu de tradició medieval per contextualitzar àmpliament i vàlida l'estudi; de vegades, en aquest recorregut, es complau en anàlisis força detallades d'altres representacions dramàtiques.

És especialment per una d'elles que hem decidit publicar aquí aquesta recensió. Es tracta de l'estudi d'episodis i de la reconstrucció escenogràfica de la Passió cincencentista cerverina, pàgines 111-115, en base a l'anàlisi del text i dels documents publicats per Eulàlia Duran tot complementant el treball del seu pare, Agustí Duran i Sanpere.**

Ahora, usa l'estudi d'Agustí Duran sobre l'església de Santa Maria de Cervera (DURAN, 1972) per al coneixement de l'espai real que serví de marc a les representacions.

Un estudi precedent, que cal no oblidar, fou el que el professor W. T. Shoemaker féu *** tot basant-se en el text parcial (manuscrit B, segons DURAN, 1984) publicat per Agustí Duran el 1915. Establia l'existència d'uns cinc decorats simultàniament (Paradís, casa de Pilat, la creu, el sepulcre, la boca de l'Infern) i d'alguns llocs addicionals, com el d'Herodes; ahora precisava ja la complexitat escenogràfica i creia que bona part de l'església hauria funcionat com a escenari.

Francesc Massip posa la Passió cerverina com a exemple pràctic en l'estudi de l'escena integrada en disposició horitzontal. I no només precisa els llocs i decorats que devia haver-hi, sinó que a més a més, ajudat per les acotacions del text i per les distribucions ja conegudes en altres passions europees, va precisant els emplaçaments respectius. Dóna també l'estructura dramàtica del text conservat, amb la divisió dels actes en escenes, segons el tema tractat en cada una.

Indica l'any 1477 com a inici de les representacions, en base a la primera dada que vam localitzar en la nostra recerca; abans, la cerimònia litúrgica de la deposició (al XIV), una escena realista de penjament de tres lladres a l'interior de la vila (a les vespres de Pasqua de l'any 1429), i els entremesos de Corpus de tema passionístic realitzats per la confraria de Sant Joan

(a la segona meitat del XV) són els precedents que podem adduir. *Stricto sensu*, però, la reconstrucció que fa tan sols és aplicable a les representacions dels anys 1534 i 1545, úniques en què fou utilitzat el text conservat; i encara podríem aventurar amb les noves dades localitzades (i que esperem publicar en breu) que tan sols el 1545 aconseguí la representació el màxim de complexitat a nivell escenogràfic -existència de dos cadafals importants (AC, 7r)- i de nombre d'episodis escenificats -a més dels propòsits exposats pels preveres als consells de la comunitat aquell any, és l'únic any en què a les despeses no es fa referència a la representació de Divendres Sant, sinó al «temps se representà un misteri de la Sagrada Passió» (AC, 7r), i encara hi ha la despesa per «la antorxa cremà lo Digous Sanct, al misteri de la Passió» (AC, 33r)-, dades que proven aquesta major complexitat.

L'obra de Francesc Massip, a més d'interessar-nos per l'estudi de la Passió cerverina, és el llibre més important que sobre escenografia teatral medieval s'hagi publicat als Països Catalans.

RAMON MIRÓ I BALDRICH

*.- Publicada després amb el títol *Teatre religiós medieval als Països Catalans*. Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona (Monografies de Teatre, 17), B., 1984.

**.- Agustí DURAN i SANPERE / Eulàlia DURAN, *La Passió de Cervera. Misteri del segle XVI*. Curial (Bibl. Torres Amat, 1), B., 1984. Abans, Agustí DURAN i SANPERE, "Un Misteri de la Passió a Cervera" (EUC, VII, 1913 [1915], pàg. 1-54) i *Llibre de Cervera* (Tàrraga, 1972, pàg. 157-170). També fa algunes referències al Corpus cerverí en base a treballs nostres, cosa que li agraïm.

***.- *The multiple stage in Spain during the fifteenth and sixteenth centuries*. Princeton (Princeton University Press), 1935. N'hi ha traducció castellana publicada com a volum segon de la revista *Estudios Escénicos* (Barcelona, 1957). Vid. pàg. 97-98 de l'edició castellana.

JOSEP M. RAZQUIN I JENÉ,
Gent de la Segarra. Barcelona, Pro-
yectos Editoriales y Audiovisuales
C.B.S., 1998; xii + 577 p.

Es diu sovint, d'un llibre voluminós i de llarga preparació, que és "l'obra de tota una vida", en al·lusió a la del seu autor. En aquest cas, però, pot ser que això encara es quedés curt, ja que en realitat no és cert que en Josep M. Razquin es passés la vida entera redactant a estones aquestes notes i cercant-ne la informació necessària, enmig del seu batibull d'activitats polítiques i culturals (no oblidem que fou, entre altres, alcalde de Cervera, president de la Diputació de Lleida i de l'IEI, i subdirector de la Biblioteca de Catalunya), i no és cert no perquè no l'hi passés -a intervals, a estones, com hem dit, tal volta a temporades, quan el ritme de la feina ho permetia-, sinó perquè una bona part l'hi passà ja també el seu pare, Ferran Razquin i Fabregat, advocat i jurisconsult, i historiador i biògraf vocacional. No és, doncs, l'obra d'una vida, perquè en realitat fou l'obra de *dues* vides, o si ho preferiu, d'una i mitja.

En efecte, a l'hora de posar-s'hi,

J. M. Razquin trobà ja enllestides i en bona part publicades (a la primera època del quinzenari *Segarra*, des de 1944, sota el mateix epígraf de "Gente de Segarra") part de les ressenyes biogràfiques que constitueixen el nucli inicial d'aquest llibre, que després ell anà ampliant en tots sentits: més dades, més bibliografia a mà, i moltes més notes biogràfiques, naturalment, és a dir, molts més personatges segarrencs ressenyats.

Perquè això és aquest llibre: un seguit de breus biografies, fins a l'entorn de dues-centes cinquanta, dedicades a donar notícia dels fets i obres, i de les dades vitals, si convé glossades literàriament, de tants personatges nascuts o vinculats amb la Segarra al llarg de tota la història, amb l'única limitació que fossin ja morts. Això vol dir que es comença amb "els primers segarrencs coneguts", que no són altres que els individus que apareixen esmentats en les inscripcions en pedra romanes del segle I descobertes a Els Prats de Rei (nucli de l'antic *municipium Sigarrensis*, és a dir, l'origen de la Segarra) i s'acaba amb personatges del segle XX, ja difunts, com Josep Batlle, la mare Güell, Claudi Gómez Grau, Josep Solsona o Ramon Faus i Esteve. Val a dir, arribats en aquest punt, que el llibre es clou amb la nota biogràfica dedicada al mateix Josep M. Razquin, redactada per a l'ocasió per Ramon Turull, la qual s'insereix just després de l'últim dels capítols biogràfics (que no és sinó un llistat dels

catedràtics segarrencs de l'antiga Universitat de Cervera) i abans de l'extens repertori bibliogràfic, que, dit sigui de passada, constitueix un molt bon recordatori de tot d'obres i més encara d'articles que no sempre coneixem o no ens lleu de tenir a mà.

Pel que fa a l'abast geogràfic, és important ressaltar que s'entén la Segarra en el seu sentit tradicional, no pas en la seva lamentable reducció administrativa d'avui, de manera que, lògicament, no només hi trobarem un gran nombre de personatges cerverins, guissonencs o toranesos (entre molts altres llocs dels vint-i-un municipis "oficials" actuals), sinó bon nombre de gent de Calaf (com el ministre Laureà Figuerola, pare de la *pesseta*, o el pintor Alexandre de Riquer), de Verdú (com Pere Claver, el sant "apòstol dels negres"), de Vallfogona de Riucorb (com mossèn Ramon Corbella), de Vallbona de les Monges (com Josep-Joan Piquer) o de Santa Coloma de Queralt (com l'historiador mossèn Joan Segura i Valls, o els jueus del segle XIV glossats a les pàgs. 98-100).

A destacar el gran nombre de personatges mal coneguts, o completament desconeguts per a la majoria, que hi podem trobar, i ben certament interessants, fins al punt que, combinades aquestes notes amb les que l'autor dedica a gent que a tothom "sona" (des de Guillem de Cervera a Manuel de Pedrolo, passant per Agustí Duran i Sanpere, pel famós Vidal de Montpalau, o pel seu propi

pare, Ferran Razquin), el conjunt del llibre resulta d'una lectura agradableíssima, realment amena, molt més del que hom sol esperar d'un llibre "d'història"; es tracta, en suma, d'un d'aquells llibres que es poden obrir per qualsevol pàgina, i que de seguida enxampen el lector, que se sent temptat sense remissió de llegir la nota següent, o l'anterior, o de seguir saltant a l'atzar, vint pàgines amunt o cinquanta avall, sempre amb sorpreses a punt, ja sigui en forma de personatges fascinadors, d'històries rocambolesques o truculentes, o de dades desconegudes i potser il·luminadores. Mai se sap per on pot saltar l'espurna, i aquesta és una gràcia inesgotable en un volum d'aquestes característiques.

Diguem, per anar acabant, que el llibre, acuradament editat per l'empresa de projectes barcelonina que dirigeix la també segarrenca Carme Balcells (de fet, aquest llibre és una mena de deute o d'homenatge seu al recentment traspassat autor), s'estructura principalment en tretze parts, corresponents a dotze períodes històrics, més la ja esmentada llista de catedràtics, essent aquests períodes estrictament cronològics, i els personatges corresponents, classificats segons la data de la seva naixença (això vol dir que, per exemple, un personatge tan plenament del segle XX com l'escultor Urbici Soler es troba dins del capítol dedicat al segle XIX, ja que nasqué -a Ferran- l'any 1890). Val

a dir, no obstant, que s'hi troba a faltar un veritable índex general, ja que l'índex onomàstic final, utilíssim, que recull tots els personatges biografiats, ara segons ordre alfabètic, no inclou pas cap referència a aqueixos capítols i llurs pàgines, de manera que qui vulgui fer una lectura transversal del llibre ha de tenir present, massa present, aquesta estructuració per tal de no perdre's. D'altra banda, és notòria (però fins a cert punt lògica) la descompensació entre segles, ja que si el primer capítol ("L'època romana") inclou tan sols tres notes (la darrera de les quals no res menys que sant Magí de la Brufaganya), o només dues el capítol tercer ("Segle XI"; val a dir que, amb escassa coherència, el capítol segon és dedicat a "Els precedents medievals", i s'hi tracta tot un seguit de personatges, des dels temps de Carlemany fins al segle XV, com si tot fos una mateixa nota), en canvi els darrers, dedicats naturalment als segles XVIII, XIX i XX, inclouen dotzenes de notes biogràfiques cadascun. A banda d'aquests tretze capítols centrals, el llibre s'obre amb una breu nota de l'editor i un necessari pròleg del mateix autor, on explica els criteris emprats per a la confecció del llibre, i es clou amb tres elements finals ja esmentats: la nota biogràfica sobre J.M. Razquin, la bibliografia general i l'índex onomàstic.

Com Razquin mateix explica en aquest pròleg, "no pretén aquesta obra ser exhaustiva, ni molt menys defini-

tiva", ja que d'una banda sovint hi ha només "una primera notícia (...) a fi que amb aquesta base puguin iniciar, si escau, una més concreta tasca de recerca", i d'altra banda "hi haurà noms de segarrencs amb prou mèrits que no hi han estat recollits" (fet que, tanmateix, "mai no ha estat motivat per un criteri de discriminació"). I si bé tot això és cert, no ho és menys que aquest llibre, a més de l'agraïda amenitat que n'hem comentat més amunt, és una arplega molt i molt útil de dades biogràfiques, històriques i literàries que, altrament, hom hauria de recercar en multitud de fonts, sovint fora d'abast. Establert això, potser sí que fóra bo que, sense presses, algú (potser un grup d'investigadors o una institució, més que no un individu tot sol) li prengués la paraula a Razquin i, com a continuació d'un homenatge a ell i aquesta terra i la seva gent, s'iniciés la tasca de completar i continuar aquest llibre, ja sigui amb més personatges que lamentablement ens van deixant i que no poden faltar en una nòmina de segarrencs il·lustres, o ja sigui mirant d'incloure-hi un ventall més ampli encara que el ja ben ampli establert per l'autor: pensem, per exemple, en l'alcalde republicà Domènec Puigredon i Borruix, recentment reivindicat amb motiu del seixantè aniversari de la seva mort a mans dels feixistes, i que no era només un polític, sinó també un home de cultura i advocat, o pensem, no cal dir-ho, en el més il·lustre dels

catedràtics de la Universitat, Josep Finestres, qui, malgrat no ésser segarrenc de naixement, se'n podia considerar d'adopció tant o més que alguns dels personatges nascuts en altres terres que Razquin decidí d'incloure en el seu estudi, atesa llur estreta vinculació amb la Segarra. És un repte, i crec personalment que una bona idea, que es podria anar gestant com una fita futura.

ALBERT TURULL

DIVERSOS AUTORS, *Festa de Sant Magí. Cervera, 1999*, Cervera, Quaderns Barri de Sant Magí, núm. 9. Associació d'Amics de Sant Magí, 1999; 161 pàg.

Entre la trentena d'entrades que aplega el novè quadern del barri de Sant Magí, hi ha uns quants textos que presenten, per un motiu o altre, interès històric. El quadern reproduïx (pàg. 9-12) el text d'Isidor Cònsul publicat al diari *Avui* (30 de maig de 1999) sobre Jaume Magre com a pare de la cultura lleidatana; Josep M. Llobet Portella, a «Goigs segarrencs dedicats a Sant Magí (II)» (pàg. 13-14) dona a conèixer una segona composició del prevere Bernat Vaquer del segle XVIII dedicada al sant; Ramon Turull glossa, dins la seva secció de Gent del Barri (pàg. 15-16), la figura d'Emilio Rabell Riera; Santiago Serrano Maya ens aproxima, entre la història i

l'antropologia, als pous del gel, amb el text «De gels, sorbets, sangoneres i pous» (pàg. 17-20); un segon text de Llobet Portella («Pelegrinatge cerverí a Sant Magí de la Brufaganya (1593)», pàg. 25-26) fa retrocedir la informació més antiga que teníem fins ara sobre l'advocació cerverina a Sant Magí, proporcionada per ell mateix en el quadern núm. 7 de 1997 i fixada el 1754, fins a 1593, quan els cerverins volgueren recórrer al Sant davant una sequera persistent; el professor britànic Graham Jones va publicar -original anglès i traducció al català- un text («Estudis transnacionals de Sant Magí», pàg. 27-31) sobre la dimensió europea de la devoció a Sant Magí i els estrets lligams amb Roma; des de la història de la música, el text de Xavier Puig Ortiz («Sant Magí: cançó popular catalana», pàg. 33-35) presenta l'anàlisi musicològica d'una cançó popular que amb el títol de Sant Magí aparegué en un cançoner popular de començaments de segle; finalment ens hem de referir a l'article de Miquel Pont Farré que, com en el decurs dels darrers quaderns, aborda diferents aspectes de la vida al camp en la Segarra de la postguerra. En aquesta ocasió el text tracta dos temes diferents: «La selecció de les espècies i les mides i mesures a casa nostra» (pàg. 67-88), amb inclusió de vocabulari, bibliografia i dibuixos de David Esteve. A banda d'aquests textos, també podríem incloure dins l'àmbit de l'interès històric els de

Josep Mas («Història d'una imatge», pàg. 37-40) i Carme Pollina («De com Nicolàs Fuente va instaurar la tradició dels ramells de Sant Magí», pàg. 43-45). Com ja hem apuntat en d'altres ocasions, els Quaderns Barri de Sant Magí contenen, entre d'altres coses -algunes més o menys prescindibles-, una bona dosi de plasmació escrita d'història oral, no poc necessària per conèixer com vivien i com pensaven els certerins d'un altre temps poc allunyat cronològicament al nostre, però què lluny de nosaltres en distància mental!

MAX TURULL RUBINAT

JOVÉ MARIA JOSEP (text) i GARCIA MARGA (dibuixos), *La història vera de la Universitat de Cervera i el seu port de mar*. Cervera, col·lecció infantil, 1, Centre Municipal de Cultura, 1998, 37 p.

La història vera de la Universitat de Cervera és un llibre infantil, recomanat, pels editors, per a nens i nenes a partir de vuit anys, que explica de forma amena i molt didàctica la història de la universitat de Cervera. No deixa de ser una grata novetat començar a trobar, dins del ric món editorial certerí en general i dins la producció historiogràfica local en particular, llibres amb rerafons històric produïts per a públic infantil. I aquest és, certament, un important buit que ha estat reiteradament oblidat. Que

sapiguem, de les edicions locals -no hi comptem la literatura infantil de la que en són autors i autores ramarcables segarrencs i segarrenques- només dues obres tenen el públic infantil per destinatari: «*Els nens i les nenes fan rodolins amb Pilarín Bayés* (Centre Municipal de Cultura, 19**) i *La bruixa enemiga de la Carranca i vuit històries d'animals* (Ramon Turull, 1992). És ben poca cosa si es pren en compte el gens menyspreable potencial editorial certerí. S'ha començat, doncs, després d'haver tingut el campanar i les campanes com protagonistes (*La bruixa enemiga...*), per la Universitat, com no podia ser d'una altra manera i al mateix temps que triomfava l'espectacle teatral *Universio*, de Pep Oriol, i que l'antic edifici de la universitat començava a amenaçar ruïna de veritat. Aquesta obra iniciava, el 1998, la "col·lecció infantil" del CMC i convindria que tingués continuïtat; segur que d'idees i de propostes no en faltarien.

Pel que fa a *La Història vera...* cal començar per dir que és un llibre d'excel·lent factura, com és habitual amb el que surt de cal Pagés de Lleida. Ben imprés, ben dissenyat, bon paper i molt ben enquadrat. Es va optar, com no podia ser d'una altra manera en un llibre infantil, pel color i per l'abundància de les il·lustracions. I es va encertar. El llibre té dues autores: Marga Garcia, que va fer els dibuixos -agradables, plens de vida i de color- i Maria Josep Jové -llicenciada en filologia, membre de la secció de Llengua i Literatura del CMC i redac-

tora de *Segarra actualitat*- que és l'autora del guió i els textos, allò que ara centrarà la nostra atenció.

Respecte del contingut historiogràfic del llibre, cal començar per dir que la necessitat de fer una versió infantil no ha traïdonat el seu substrat científic i de rigor històric. Tot i que no hi ha cap referència bibliogràfica al final de l'obra, com potser hauria estat útil pensant en usos docents, aviat es constata que l'autora ha estat ben documentada. Les seqüències de la història estan perfectament lligades. Trobem la presentació del tema, la introducció al context històric de la guerra de successió, el desenllaç del conflicte bèl·lic, la instauració de la Universitat, els estudis que s'hi desenvolupen, la vida quotidiana a la Cervera setcentista, els personatges il·lustres i el trasllat dels estudis universitaris a Barcelona. Un sempre es pot preguntar si hauria estat possible encabir-hi més matèria, més musculatura, o si això hauria descompensat el cos del llibre. De cara a una futura nova edició es podrien tenir en compte tres suggeriments que a penes alterarien res. Reconeixent l'extrema dificultat d'explicar de manera entenedora tot el que hem dit en 37 pàgines, de les quals la meitat o més són il·lustracions, em pregunto -i no tinc massa clara la resposta- si no es podria plantejar diferent l'exposició dels motius de la guerra i el plantejament que es fa dels dos bàndols (*Catalunya va decidir posar-se als costats de l'arxiduc Carles perquè prometia respectar les seves institucions polítiques, mentre Felip d'Anjou, ja com a rei Felip*

V, tenia intenció de suprimir-les i unir Catalunya al regne de Castella, p. 14), ja que cal no oblidar que Catalunya també havia jurat fidelitat a Felip V perquè aquest, abans, havia jurat les constitucions i els drets dels catalans, que aleshores Catalunya fou l'escenari d'un enfrontament per la supremacia europea entre França i Anglaterra, cadascuna de les potències amb el seu candidat al trono hispànic. D'altres explicacions, necessàriament breus, com per exemple les del Decret de Nova Planta (p. 16) i les de l'estat precari de les universitats que hi havia aleshores al país (p. 17), són realment ponderades i incertades. En segon lloc, l'autora sabrà comprendre que remarcuem l'absència, fàcil d'esmenar en un futur, de cap referència als estudis de dret que, a banda de tot, van ser especialment importants a Cervera dins del marc de la cultura catalana del segle XVIII. Es parla dels personatges il·lustres en el món de les lletres, la filosofia, les ciències i la política, i res no diu dels personatges il·lustres que Cervera va donar al món del dret i que tan poderosament van contribuir -amb l'absent Josep Finestres al capdavant-, a enfortir els estudis romanístics i a evitar, d'aquesta manera, la penetració del dret privat castellà a la universitat catalana de l'època (p. 32). Finalment, la llegenda negra de Cervera és vençuda, però no hauria estat sobrer acabar fent una molt breu valoració sobre què va significar renovació la Universitat de Cervera.

En fi, com hem dit, estem davant d'un bon llibre d'història per a infants -en

contingut i en continent-; que és mèrit de l'autora dels textos haver aconseguit un bon equilibri entre matèria històrica, divertiment i to didàctic; i que cal d'aplaudir que el llibre, més enllà d'instrument de diversió -els dibuixos hi han contribuït poderosament- i d'aprenentatge, és, també, instrument per crear consciència entre el públic infantil -ja que sembla que l'adult no en fa massa cas- sobre la necessitat d'estimar i conservar el nostre patrimoni històric (*Cervera té un edifici únic a tot Catalunya: la seva Universitat. Amb aquest conte volem donar a conèixer, de manera divertida, la seva història i la llegenda que l'envolta a tots els nens i nenes. Perquè la coneguin, l'estimin i la conservin, es llegeix a la contraportada*).

MAX TURULL RUBINAT